

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pōli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za četert leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20, za pol leta 2 fl. 10 kr., za četert leta 1 fl. 5 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 5. decembra 1860.

Našim kmetom in rokodelcom!

Časi so slabi, denarja povsod manjka, in manj premožni pa pošteni kmet ali rokodellec je dostikrat v hudi stiski, da ne vé, kje bi pomoči dobil, čeravno bi mu bilo včasih že s kakimi 20 ali 50 goldinarji pomagano; gorje mu, ako pride odertniku v pest, ki mu počasi s polaknjemimi „ne boj se vruga!“ kožo odere.

Iz teh stisk zamorejo vprihodnje naši kmetje in rokodelci priti, ako bojo v vsaki deželi hranilnice ali šparkase zvesto spolnovali, kar jim na serce poklada ministerski razpis od 20. listopada, ki je bil c. kr. poglavarstvom po vseh naših deželah poslan, da ga dajo vsaki hranilnici na znanje.

Ta razpis so „Novice“ že v svojem poslednjem listu ob kratkem na znanje dale, ko so rekle, naj hranilnice ali šparkase iz svoje zaloge ali iz svojega lastnega premoženja začnejo malim pa zaupanja vrednim kmetom in rokodelcom na njih osebni kredit, to je, na njih pošteni obraz brez posebnih pečatov in navadnega vtabuliranja, kakih 10, 20, 30 noter do 100 gold. proti temu na pōsodo dajati, da s primernimi činži dolg polagoma poplačajo.

Danes pristavimo unemu razglasu še nekaj več, kar se bere v pismu, ki ga je ministerstvo po deželnih poglavarstvih vsem hranilnicam poslalo in jim naročilo, naj ta blagi namen izpeljejo same tako, kakor okoljščine in potrebe vsake dežele zahtevajo.

Namen teh posojilnic — pravi ministersko pismo — je, da posodijo od 10 do 100 gold. malim kmetom in rokodelcom, ki so znani, pošteni in pridni ljudje, pa so v dnarnih stiskah in nesrečah, katerih niso sami krivi, če so, postavimo, pogoreli, jim je živina pocerkala, toča, slana ali kaka druga uima pridelek vzela, da še semena nimajo, nimajo potrebnega orodja ali če rokodelcom kako drugače brez njih krivice dnarja zmanjka in tako dalje. Te posojila naj se jim dajo samo na pošten obraz proti temu, da postavni činž (obrest) odrajtajo in svoj dolg v določenih ne pretežavnih brištih poplačajo. Te posojila pa niso milodari ali almožnja in se morejo le takim dati, od katerih je upati, da bojo posojila povernili in da bojo s posojilom zadrege rešeni.

Hranilnice naj ločijo te posojilnice od drugega svojega gospodarstva.

Dajejo naj se take posojila na prošnje pisma ali pa na prošnjo z besedo; kadar hranilnica človeka ne pozná, naj soseskini možje ali predstojniki rokodelskega društva potrebo in poštenost prosivca poterdijo.

Dokler nimajo hranilnice dosti lastnega premoženja čez svoje potrebe, naj posojila dajejo le kmetom in obertnikom v svojem kraju; ktere ga imajo pa več, naj posojila razširijo čez celo deželo.

To je poglavitni zapopadek ministerskega razpisa.

Pričakovati je, da bojo v vsaki deželi hranilnice same kmali na znanje dale, kdaj in kako bojo odperle posojilnice.

Nadjamo se, da bojo zvesto spolnovali, kar je deželi v prid in revnim kmetom in rokodelcom v pripomoč!

Kadaj derva največ gorkote dajo?

Govoril sem že v „Novicah“ o terpežnosti lesa; naj še danes podam nekoliko verstic o drugi važni lastnosti lesa, namreč o gorljivosti in naj v kratkem povem, kadaj derva največ gorkote dajo in kako naj tedaj gospodinje kurijo.

Če zapalimo več ali manj lesa, bo ta tudi več ali manj zgorljive snovi oddal in tako napravil gorkoto, katero merimo po tem, da opazujemo, kako visoka je stopnja in kako dolgo terpi. To lastnost lesa, gorljivih snovi oddati in gorkoto narejati, pa imenujemo — gorljivost.

Pravi les obstoji iz 51 odstotkov ogeleca, 6 odstotkov vođenca, 41 do 44 odstotkov kiselca in $\frac{1}{2}$ do 3 odstotkov rudinskih stvari.

Da derva gorijo in po tem ogenj in toploto napravljajo, se pa zgodi zato, ker se zgorljivi deli lesa, tedaj posebno ogele s kiselcom, v zraku združijo kot plameči ali sopuhni izvodi, kakor ogeljno-kislina in voda, pobegnejo ali pa kot terdi deli v pepelu zaostanejo. Kadar derva gorijo, lahko vidimo tri dōbe gorenja, namreč: 1) kadar se derva užgejo, 2) kadar plamtijo in 3) kadar potem žerjavijo.

Da bodo derva gorele, se jim mora s posojeno gorkoto podnetiti, da se do določne stopnje pregrejejo. To prvo pregrevanje lesa pa stori, da se izsopari mokrota (vlaga), ki je šče v njem. Sopuh pa, ki pri tej priložnosti iz lesa beži, poteguje mnogo gorkote na-se, katero po tem takem ogenj brez vsega dobička zgubi. Toraj kolikor manj suh je les, ki se v ogenj dene, toliko več gorkote potrebuje, se posuši, in toliko več toplote gré pri prižiganji v zgubo. Zato se tisti gospodarji in gospodinje celó motijo, ki mislijo, da je bolje gospodarstvo, ako vlažne derva za kurjavo rabijo.

Če se pa popolnoma posušene derva podkurijo, je ta zguba na gorkoti le majhna in moč ognja toliko večja. Plamtjenje sopuhov, ki se po vročini razvijejo, razdeli po gorečem lesu največ toplote in potrebuje prostega zraka. Ako se plamen po pomanjkanji sape ali zraka in po brezmerem dokladanji moti in pači, ali pa če se ogenj ne more po celem poveršji lesa razprostiti, tedaj derva le nepopolnoma gorijo, in ne le veliko zgorljive snovi pobegne kot sajevina, ki se ni bila unela, ampak ostane tudi več nepogorelih ostankov. Največjo moč ima plamen, toraj le tedaj, kadar dovolj unanjega zraka (sape) na-nj vleče in piha in se gorenje ne moti, in kadar je plamen primerno in enako razdeljen čez vse derva, posebno ako so manj suhe. Toraj je veliko bolje, da se s podkladanjem novih derv čaka, dokler plamen popolnoma dogori in preneha, in se še le potle ne predeblih pa kratkih derv podpali. To stori, da ima ogenj potle večjo moč. Pri tem pa pazi še na to, da derv ne položiš s skorjasto stranjo na žerjavico, ker bi blizo ognja ležeča skorja ali lub motila enakomerno anemanje lesa.

Žerjavica ali živo oglje postane še le tedaj, kadar so se derva izplamenele, in napravlja ostalo gorkoto najbolj popolno in najdelj terpečo, ako se sapa bolj pozaprè. Bolj ko se je popred plamen zadušil, toliko več ostane živega oglja. Žerjavica derži vročino bolj skupaj, kakor plameneci ogenj in je toraj priličnejši ondi, kjer se vročina na tesno zakupiti mora. Po tem takem dobimo največjo gorkoto od derv, ako popolnoma gorijo s plamenom, od oglja pa, ako žerjavico prav porabimo, namreč tako-le: ako dobre, popolnoma suhe derva v ne predebilih, čisto kratkih, od ognja popolnoma obdanih polenih ne prepočasno in tudi prenašlo ne gorijo in če se podlaga, naj se to zgodi tedaj, kadar plamen že vpada in nehuje, in poslednjič se mora žerjavica dobro zapreti.

Kdor umno kuri in ogenj sposobno hranjuje, si mnogo derv in marsikter krajcar prihrani!

Janko P. Vijanski.

Novi svilódi ali židni červiči.

V „Moniteur-u“ francozkem vladnem časniku, se je bralo te dni pismo, v katerem gosp. Guerin Meneville priporoča cesarju Napoleonu, naj bi se na Francozkem poskusili novi kinežki svilni červiči. Ta gosena — pravi Guerin — živi pod milim nebom na japonskem ruju ali firnežkem germovji (Aylanthus) in po dva pridelka dá na leto; svila (žida) je močna in Kitajci si že sto let predejo svoje oblačila iz nje. Nekatere skušnje na Francozkem in v Algerii, ki so se dobro sponesle, pričajo, da ti novi svilodi, ako se udomačijo, utegnejo francozki deželi sili veliko dobička donesti. Zato prosi Guerin, naj bi cesar ukazal, da se na deržavnih grajšinah ti novi svilodi na debelo poskusijo.

Tudi nas mika zvediti, kako se bojo skušnje obnesle. Kar bomo slišali, bomo svojim bravcom berž povedali.

Koza kmetijstvu koristna žival.

(Dalje).

Koza po natori svoji stoji v sredi med ovco in serno. Če je ravno pod milim nebom rada in posebno v gojzdu, se vendar hleva in hiše kmali in prav lahko privadi in se povsod s pridom rediti dá. Res je, da se po kozji naturi kozarija v goratih krajih najbolj spleča, kjer se kozé lahko na pašo gonijo; toda tudi po ravninah se dajo z velikim pridom rediti, če se jim, namesti da bi se na pašo spušale, doma v hlevu kerma poklada. Kerma hlevske koze poleti je mladikovje iz žive meje, gojzdana trava, plevél, detelja, frišen in sirov frodelj, perje vinske terté, slama, stolčena repa in krompir, črna moka, otrobi, preše in marsikaj družega, kar se iz vertov dobiva ali v kuhinjah za pomije ostaja. Veliko koz se poleti samo s perjem iz živih mej in pa z vejami in germovjem iz gojzda prerediti. Pozimi se kozam poklada večidel merva, cela ali pa rezana, žito, korenstvo ali pa frodelj, pri kateri klaji se kozé dobro počutijo. Na paši koza vse žrè, kar ji le pred gobec pride; pri vsem tem se pa vendar najraje suhih in terdih zeliš derži; kozi je tudi trobelika ali smerdljivec ali mišje zelce (Schierling) in pa mleček ali volčje ali pasje mleko (Wolfsmilch) prav ljuba jed, ki je drugi živini strupena, kozi pa nič ne škoduje. Nasproti pa so ji škodljive mnoge druge zeliša, ki drugi živini niso, kakor želod, perje kapčavega lesa, vélikega maklena, viš ali trava, ki raste po močvirji (Rindgrün), šar, muhec (Segge), dresen (Flohkraut).

Koza je vroče kervi, zato v eni minuti 24krat zasope in žila ji po 48 tripne; pri dobri strežbi doseže starost do 20 let in še čez. Kakor prežvekajoča žival nima v zgornji čeljusti nič prednjih zob, v spodnji pa 8, ktere spremení kakor ovca; jeklov nima, kočnikov pa na vsaki strani zgorej in spodej po 6, in po tem takem skupaj 24. Toda vse kozé

nimajo enakega števila zob; kozé jih imajo po navadi manj kakor kozli. Po zobéh in kolenih na rogéh se, kakor pri ovcah in kravah, pozveda kozja starost. Nekatere koze so mulaste (brez rogov), druge imajo po 3, 4 ali tudi po 5 rogov. Kakor skušeni kozarji terdijo imajo mulaste in bele kozé prijetniše in boljše mleko kakor rogate in dimaste.

Koze in kozli jamejo že perskati, ko so po pol leta stari; kdor si hoče pa močnih koz zaređiti, ne smé kozlov spušati, dokler niso 18 mescov do 2 let stari; koza pa mora saj leto ali 15 mescov stara biti, preden se h kozlu pusti. Kakor pri drugi živini, se mora tudi pri reji kozji na to paziti, da sta kozel in koza, ki se parita, zdrava, čila in velika, da sta lepo zrašena in dobrega plemena. Koza mora stegnjenega života biti, dolgo in polno vime, dolga sesca, gladko dlako, rahlo kožo in čiste pa bistre oči imeti. Za plemo so najboljše take koze, ktere je mati posamne ali k večjemu po dvoje vergla, ki niso kočljive, to je take, ki si v kermi ne zberajo, ampak vse vprek jedó, in se po dvakrat v letu obravijo. Kozel pa mora imeti dolgo glavo, dolge ušesa in velike rogé, bistre oči, širok križ in široke ledja, debele stegna, drobne kosti, tanko, dolgo in gosto dlako; sicer naj je živ in prav serčan. En sam kozel more brez škode ubrejiti na dan po 30 koz, leto in dan tedaj okoli 400, in je dober za plemo po 8 do 10 let. Toda bolje je, da se obderži le eno jesen za plemo; potem naj se dá rezati, da se zredí in za dom zakolje ali pa prodá. Koza se pa pusti za plemo po 7 let in še delj, potlej se pa spitana zakolje ali pa živa prodá.

Koze perskajo najbolj mesca kozaperska (oktobra; odtod ima mesec oktober pri naših Slovencih že od nekdanj ime kozopersk), pa tudi en mesec pred — mesca kimovca, in en mesec pozneje — mesca listopada. Koza perska po 36 ur; takrat ji daj kozla in pusti ju pri dobri piči in vodi kakih 12 do 24 ur v hlevu skupaj. Kjer imajo pa veliko koz, je pa najboljše, če se kozel v čedo spusti; ondi si bo gotovo najbolj pohotnih koz izvohal. Kadar se pa vidi, da so vse koze v čedi breje, in se nobena več ne poja, se mora kozel od čede odpraviti. Da se koza dalje molsti more, je prav, da se včas ne dá ubrejiti, ampak se jalovka priderži. (Dal. sl.)

Kdo je za vojaka pripraven, kdo ne?

V novi postavi, razglašeni leta 1850 za nabero vojaških novincov (rekrutov), je govorjenje od takih boleznin in životnih napák, ktere za zmiraj človeka storé za vojaštvo (soldaštvo) nepripravnega in med kterimi so nekatere take, da jih vsakdo, čeravno ni zdravnik, lahko spozná.

Ker bi marsikdo rad za gotovo zvedil te bolezni in napake, ktere človeka oprostitjo vojaščine, naj jih povemo v našem listu.

Na glavi: Kdor ima sila veliko in spačeno bučo, — kdor je popolnoma ali večidel plešec, — kdor ima neozdravljive grinte na glavi, — neozdravljiv koltún, — nezarašene mečave (mehko teme), — velike in boleče zarastke na tacihih mestih glave, kamor soldašk klobuk pritiska, — neozdravljivega raka čepininih kosti, — komur enega ušesa popolnoma manjka, — kdor ima neozdravljive bule na ušesih, ktere človeka oglušijo, — komur je uho znotraj zarašeno, — komur iz ušesa kaj takega teče, kar se ozdraviti ne dá, — kdor je gluh, — komur se obraz tako trese, da še prav govoriti ne more, — čigar obraz je tak, da ga je gerdo viditi, — kdor ima neozdravljive pijavke slinjavk.

Na očesu: Kdor ima neozdravljivo bolezen trepavnic, — komur se zmiraj solzé izcejajo, — neozdravljiva kermeljivost, — kdor je škilast; na levem očesu mora zlo škiliti, sicer je dober za vojaka; škilec na desnem očesu pa nobeden ni za soldata, — kdor ima krive očesa, mikalico oči, kake očesne mreže ali pege na očéh, ki saj en del sredno mero razširjene punčice zakrivajo, — dalje oprostitjo vojaščine: mnogoverstne bolezni punčice, — sle-